

**KAYNAK MOBİLİZASYONU TEORİSİ ÜZERİNDEN 9
MART 1971 CUNTASINI OKUMAK**

**READING THE JUNTA OF MARCH 9TH 1971
THROUGH THE THEORY OF RESOURCE
MOBILISATION**

Rasim Özgür DÖNMEZ* & Hasan Mesut ÖNDER**

ÖZ

Bu çalışma, 9 Mart 1971 cuntasında başrol oynayan Doğan Avcıoğlu önderliğinde YÖN dergisi ve Milli Demokratik Devrimci (MDD) çevrelerle Askeri Cunta ittifakının dinamiklerini kaynak mobilizasyonu teorisi bağlamında analiz etmiştir. Teori ise üç bileşenden oluşmaktadır: Politik atmosfer, kaynaklar, politik motivasyondur. Makale, MDD Madanoğlu ilişkisini yöntem olarak tarihsel analizle bu üç noktada analiz etmiştir. Politik atmosfer olarak Ortadoğu'da cereyan eden ABD İngiltere rekabeti, Türkiye'de sağ ve sol örgütler üzerinden işlemeye başlamış ve toplumsal çalkantı, MDD çevreleri için bir fırsat yaratmıştır. Kaynaklar bağlamında ise bu politik atmosferde MDD hareketi, ideolojik hedeflerini gerçekleştirmek için cunta aracılığıyla maddi kaynaklara ulaşmaya çalışmış ve aynı zamanda cunta aracılığıyla devlet aygıtı ile bütünleşmek istemiştir. Son nokta ise politik motivasyondur. MDD'nin ideolojik anlayışı Madanoğlu cuntasının yönlendirdiği sol örgütlerle

* Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bolu, Türkiye, rasim.donmez@ibu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9001-2990>

** Dr., Bağımsız Araştırmacı, hasanmesutonder@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0175-634X>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 31.05.2024

Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 29.06.2024

örtüşmekteyken, üst kadroların bireysel kariyer hesapları, bu ittifaka neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kaynak Mobilizasyonu, Profesyonel Örgütleyici Model, Milli Demokratik Devrim, Türkiye İşçi Partisi ve Madanoğlu Cuntası.

ABSTRACT

This study analyses the dynamics of the Mach 9, 1971 military junta alliance with YÖN magazine and National Democratic Revolutionary (MDD) circles led by Doğan Avcıoğlu, through resource mobilization theory. The theory consists of three components. These are political atmosphere, resources and political motivation. In terms of the political atmosphere, the US-UK rivalry in the Middle East started to operate through right and left organizations in Turkey and the social turmoil created an opportunity for the MDD circles. In terms of resources, the MDD movement tried to access material resources through the junta in order to realize its ideological and political goals. Finally, the political motivation of the MDD relies on its intersecting ideologies with the junta affiliated organizations, and the individual career calculations of the top cadres.

Keywords: Resource Mobilization, Professional Organizing Model, National Democratic Revolution, Turkey's Worker Party and Madanoğlu Junta.

GİRİŞ

Türk modernleşmesini darbeler ve muhtıralar üzerinden okumak, Türk siyasal yaşamının genel çerçevesini anlamak açısından siyaset bilimi ile ilgilenenlere önemli ipuçları vermektedir. Bu çerçevede, Türkiye kamuoyunda ve çoğunlukla akademik çevrelerde, darbeler sosyo-politik ve ekonomik bağlamda analiz edilmektedir. Akademik literatürün darbeler analizi ise iki temel noktaya odaklanmaktadır. Bunlardan ilki Şerif Mardin'in Edward Shills'den aldığı "merkez-çevre" paradigmasıdır (Mardin, 1973: 169-190). Bu perspektiften bakıldığında, çevrede kalan aktörler, konvansiyonel siyaset aracılığı ile merkezi ele geçirmeye çalıştığında, seçkinci Kemalist elitin çevredeki aktörleri engellemek için darbeleri bir vasıta olarak kullandıkları ileri sürülebilir. Bu nedenledir ki tüm

darbelerin arkasından radikal bir kurumsal düzenlemenin gelmiş olması bir olgudur (Çelik, 2010: 210-212).

İkinci değerlendirme ise Türkiye'deki darbelerin, güçlü demokratik kurumların inşa edilememesine ve olgunlaşamamasına bağlamaktadır (Uyar, 2020: 77-96). Bu perspektif güçlü bir demokratik kurumun oluşmamasını iç dinamiklere bağlasa da Türkiye'de gerçekleşmiş darbelerin doğrudan veya dolaylı olarak NATO/ABD'nin darbelerdeki rolüne vurgu yapılmaktadır (Uyar, 2020: 82).

Her ne kadar iki perspektif de konuya önemli açılımlar getirse de bu çalışmalar darbelere devlet odaklı bakmakta ve darbeyi sadece ordunun eylemlerine indirgemektedirler. Oysaki tüm darbelerin üzerine oturduğu bir toplumsal kesimin olduğu bir olgudur. Ancak literatürdeki çalışmalar, bu çevrelerin nasıl ve hangi motivasyonlarla darbeleri desteklediklerini bir ölçüde anlatsalar da bu tip darbe veya muhtıraların toplumsal hareket dinamiklerini ve uluslararası dinamiklerini görmezden gelmektedir. Başka bir deyişle toplumsal hareketlerin iç dinamiklerini ve uluslararası bağlantılarını analiz etmede ısrarcı olmamaktadırlar (bkz. Şahbaz, 2018: 1-13; Sunay ve Ezgin, 2021: 65-80).

Bu çalışma, bu olguyu göz önüne alarak 9 Mart 1971 cuntasında başrol oynayan Devrim Gazetesi, sol cephe örgütleri ve Askeri Cunta ittifakının dinamiklerini inceleyecektir. Başka bir deyişle çalışma Marksist bir toplumsal hareket olan Milli Demokratik Devrimcilerin (MDD) toplumsal hareket teorilerinden biri olan kaynak mobilizasyonu teorisi bağlamında Madanoğlu Cuntasıyla ulusal ve uluslararası dinamikleri dikkate alarak neden ve hangi şartlar altında ittifak yaptıklarını analiz edecektir.

“Kaynak mobilizasyonu” teorisi toplumsal hareketler literatürüne ABD ekolünün katkı olarak sunduğu bir teoridir. Kavram, ilk defa 1965 yılında Mancur Olson'un “Kolektif Eylemin Mantiği” (1965) adlı eserinde ortaya atılmıştır. Her ne kadar Olson'un çalışması rasyonel tercih teorisine dayalı olsa da daha sonra MCCarthy ve Zald (2015) gibi akademisyenler rasyonel tercih teorisinin birey odaklı yaklaşımını toplumsal hareketler üzerine kurmuştur. Kaynak mobilizasyonu yaklaşımı “yeni toplumsal hareketler” yaklaşımından farklı olarak toplumsal hareketleri krizler ve mağduriyet sonucunda çıkan bir davranış modelinden ziyade, bireylerin kar veya toplumsal hareketlerin kar/zarar hesabına dayandırarak katıldıkları rasyonel eylemler olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede kavram, kolektif hareketi belirli bir hedef doğrultusunda rasyonel biçimde organize edilen bir eylem olarak görmektedir (Pichardo,1988: 98). Bu çerçevede bu çalışma teoriyi bir analitik araç olarak kullanarak 9 Mart 1971 cuntasına devlet odaklı bir yaklaşımdan ziyade, ağırlıklı olarak Milli Demokratik

Devrimcilerin (MDD) gözünden bakacaktır. Çalışma, ikincil kaynaklar olduğu kadar, Madanoğlu cuntası iddianamesi ve olaya doğrudan müdahil olan görevlilerin anılarına dayalı kaynaklara dayandırılacaktır.

Bu çerçevede çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kaynak mobilizasyonu kavramı irdelenecektir. İkinci bölümde, Devrim Gazetesi ve MDD çevrelerinin düşünceleri kısaca anlatılacaktır. Son bölümde ise hareketin Madanoğlu cuntası ile neden ve hangi dinamikler çerçevesinde ittifak kurduğu analiz edilecektir.

1. KAYNAK MOBİLİZASYONU TEORİSİ

Kaynak mobilizasyonu teorisi, klasik toplumsal hareket kuramına muhalefet olarak ortaya çıkmış bir teoridir. Klasik toplumsal hareketler kuramı, toplumsal hareketleri rasyonel olmayan bireylerin paylaştıkları ortak değerler etrafında toplandıkları kolektif hareketler olarak görmektedir. Buna karşılık kaynak mobilizasyonu teorileri daha çok toplumsal hareketlerin teknik yönünü vurgulamaktadır. Bunun yanında toplumsal değişimi neden yapmaları gerektiğine ve yaşanan acılara odaklanmaktan ziyade bireylerin nasıl örgütlenmeleri, kaynaklarını nasıl arttırmaları ve etkin kullanmaları gerektiği üzerine eğilmektedir (Fireman ve Gamson, 1979: 9; Pichardo, 1988: 98). Bu bağlamda teori, toplumsal hareket oluşturma ve katılımın rasyonel temellerini aramaya odaklanmaktadır. Kenan Çayır'a (1999: 21) göre kaynak mobilizasyonu teorisi: “*Temelde kolektif hareketin, stratejik bir mantıkla bireylerin çıkarlarının rasyonel bir takibi olduğunu ileri sürerler. Bir hareketin başarısı politik aktör olarak tanınırlık elde etme yahut maddi kazancın artırılmasına bağlıdır*”.

Yukarıda belirtildiği üzere teorinin ilk evresi Mancur Olson'un (1965) rasyonel tercih teorisi üzerinden kurumsallaşmıştır. Olson, grup örgütlenmesinin ve kolektif davranışın fayda merkezli olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede bireyin gruba katılması ve davranış şekillerine uymasının kar/zarar hesabına göre yaptığı rasyonel bir eylem olduğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle bireyin toplumsal harekete katılırken, bireysel olarak gerçekleştiremeyeceğine inandığı isteklerinin gruba gerçekleştirebileceğine inanması ve katıldığı toplumsal hareketin yararlarının (para, sosyal güvenlik gibi) zararlarından daha fazla olduğu konusunda şüphesinin olmaması gerekmektedir. Kolektif hareket, bireye liderlik, para, prestij gibi inisiyatifler sağladığı sürece birey bu gruplara katılmaktadır (Olson, 1965: 14-16). Buna karşılık kaynak mobilizasyonu teorisi ise rasyonel tercih teorisinin birey perspektifinin tüm kolektif harekete uygulandığı bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, her toplumsal hareket rasyoneldir ve istedikleri sosyal değişim hedeflerini gerçekleştirmek için etkili bir şekilde harekete

geçmektedir. Buradaki amaç toplu mobilizasyon aracılığıyla grup amaçlarının elde edilmesidir (Edwards ve Gillham, 2013).

Tam bu noktada “kaynağın” somutlaştırılması gerekmektedir. Kaynak mobilizasyonu teorisyenleri, konumuzla bağlantılı olarak kaynakları beş ana ögede toplamaktadır. Bunlar: finans, insan kaynağı, organizasyon, kültürel ve ahlaki kaynaklardır. Finans ve para, bu teoride önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal hareketlerin kendi örgütlerini finanse etmek, medyada görünür olmak ve amaçlarına ulaşmak adına belli araçlar satın almak, mekân satın almak veya kiralamak, broşür basmak gibi amaçlar için finansal güce ihtiyaçları vardır. İnsan kaynağı ise finansal kaynaklar gibi bu teori içerisinde daha elle tutulabilir bir kavramdır. Bu kategori deneyim, yetenek ve uzmanlık gibi öğeleri kapsar. Ayrıca liderlik de bu kategori içerisinde ele alınabilir. Belirtilen öğeler grubun kaynaklara ulaşımında, sürdürmesinde ve hatta arttırmasında önemli rol oynar. Örnek vermek gerekirse, uluslararası proje yazımında uzman olan üyeler projeleri gruba kazandırarak finansal açıdan grubun gelişmesine yardımcı olabilmektedir (Edwards ve Kane, 2014: 208-209).

Organizasyonel kaynaklar ise grubun hareketliliğini sağlamak için kurdukları sosyal ağlar, şebekeler ve koalisyonlardır. Bu öğeler bağlamında toplumsal hareketlerin niteliğine göre bürokratikleşme ve hiyerarşikleşme eğilimi vardır. Toplumsal organizasyonların, bir yandan kaynak rezervuarları işlevi görürken diğer yandan ise kolektif eylemi mobilize etme gibi önemli bir rolü vardır. Gönüllülerin istihdam edilmesine veya bilgilerin eğitim, cemaatleşme yoluyla yayılmasına yardımcı olması bu hususa örnek olarak verilebilir. Kültürel kaynaklar ise bireylerin kolektif hareketlerinde kültürel anlamda kullandıkları kültürel repertuarlarıdır. Daha somutlaştıracak olursak bunlar inançlar, değerler, kimlikler ve kültürel kalıplardır. Her ne kadar kültürel öğeler çoğu zaman toplumun genelinin kültürel repertuarında var olsa da toplumsal hareketler bu kaynakları kendi mücadelelerinde kullanmaktadır. Bir başka örnek olarak da Müslüman toplumlarda İslamcı örgütlerin bu kaynakları kullanması verilebilir. Öte yandan bir toplumsal hareket, kendi kültürel repertuarını -kendi müziğini, bloglarını, web sayfalarını gibi- oluşturarak yeni üyelerin alımına, var olan üyelerin sosyalleşmesi ve grubun kolektif eyleme hazır tutulmak için kullanmaktadır (Edwards ve Kane, 2014: 209-215).

Son kaynak ise ahlaki kaynaklardır ve meşruiyet, grup dayanışması ve dış destekleri (*sympathetic support*) içermektedir. Ancak konumuzla ilgi olan öğe burada kamuoyu desteği yani dış destektir. Toplumsal hareketler, kamuoyunda sempati toplayarak kendilerine ittifak oluşturmak ister. Bu bağlamda grup, kamuoyunda dikkati çekecek kampanyalar ve inisiyatifler oluşturarak bu süreci

yürütmek ister. Buradaki amaç bir yandan kamuoyunda görünür olmak ise diğer yandan üye toplamak ve belirli ittifaklar sağlayarak güçlenmektir (Edwards ve Kane, 2014).

Bu çerçevede bakıldığı zaman bir toplumsal hareketin varlığını sürdürebilmesi için tüm bu kaynaklara ulaşması, seferber etmesi ve doğru yönetmesi gerekmektedir. Yani, siyasal yapılarda kaynaklar arttıkça toplumsal grupların ulaşabileceği kaynaklarda artmaktadır (McCharty ve Zald, 2015: 166-167). Bu ise toplumsal hareketlerde kaynaklara ulaşmak bağlamında bir rekabet ve çatışmaya yol açabilir (McCharty ve Zald, 2015: 166-167). Kaynak mobilizasyonu bağlamında burada sorulması gereken diğer soru ise toplumsal hareket içerisinde bu kaynakların kimler tarafından nasıl seferber edildiğidir.

Bu soru, kaynak mobilizasyonu teorileri içerisinde iki akım tarafından farklı şekilde cevaplanmaktadır. Bu akımlardan ilki “profesyonel örgütleyici” ikincisi ise “politik süreç” modelleridir. “Profesyonel örgütleyici” modeli, toplumsal hareketlerde kaynağa ulaşma ve doğru yönetimi anlamında grubun içinden veya dışından profesyonel aracılar (*agents*) –elitler ve yöneticilere– ihtiyaç duyar (Pichardo, 1988: 98-99; Edwards ve Gillham, 2013: 1). İkincisi ise “politik süreç” modelidir. Bu model ise toplumsal grubun, organizasyonun içsel dinamikleriyle yönetildiğini iddia etmektedir (Pichardo, 1988: 98-99). Her ne kadar iki bakış açısı da toplumsal hareketlerin yöntemleri hakkında farklı pencereler açsa da makalenin temasıyla bağlantılı olarak ilk model takip edilecektir.

“Profesyonel örgütleyici model” toplumsal hareketin yönetim sürecinde üç noktada kendisini göstermektedir. Bunlar kaynaklar, grubun motivasyonu ve politik atmosferdir. Kaynaklar profesyonel örgütleyici model açısından önemli bir öğedir. Bu perspektife göre bastırılan gruplar, kendi içsel dinamikleriyle sürdürülebilir, güçlü ağlar kuramazlar. Bu yüzden, grubun dışından kaynaklara ulaşabilecek ve yönetebilecek profesyonel örgütleyicilere ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Burada belirtilmesi gereken nokta, dışardan toplumsal gruba katılan profesyonel örgütleyicilerin temel motivasyonları eylemlerinin karşılığında bireysel kazanımlar sağlamaktır. Ayrıca, bu kişiler, gruba sadece örgütlenme yeteneği değil bunun yanında finansal destek ve teknik personel de kazandırmaktadır (Pichardo, 1988: 100-101). Bu perspektifi savunan McCarthy ve Zald gibi düşünürler toplumsal hareketlerin kaynaklara ulaşımında dışardan profesyonel orta sınıflara ve liderliğe ihtiyaç duyulduğunu ve ABD’den örnek vererek ülkede başarıyla işleyen toplumsal hareketlerin beyaz orta sınıflardan oluşan, profesyonel yöneticiler tarafından yönetildiğini belirtmektedir (Akt. Pichardo, 1988: 101).

İkinci olarak motivasyon anlamında profesyonel örgütleyici modele göre elitler kaynakları yönetme ve erişme çabası bağlamında genel kitleden daha fazla hırs sahibidirler. Bu çerçevede MCarthy ve Zald'a göre elitler sosyal başkaldırının agresif sponsorlardır. Bunun nedeni ise elit gruplar genel kitleden farklı olarak kaynakların mobilizasyonu ve yönetiminde daha güçlü bir bilince sahip olmalarıdır. İleriki sayfalarda görüleceği üzere Milli Demokratik Devrimci grubun yönlendirilmesinde, bu konularda daha profesyonel ve teknik kapasiteye sahip olan cuntanın etkili olduğu görülecektir. Son olarak ise politik atmosferdir. Her iki model açısından da –hem “profesyonel örgütleyici” model hem de” politik süreç” modelleri açısından– bir toplumsal hareketin başarılı olabilmesi için politik ortam oldukça önemlidir. (Pichardo, 1988: 100-102). Tilly'e göre modernleşme süreciyle bağlantılı olarak yapısal dönüşüm süreçleri, yeni bir hareket repertuarında ve kaynakların dağıtımında yeni taleplere yol açabilmektedir (Akt. Çayır, 1999:21). Bu süreçlerde de elitlerin süreci okuma ve kaynaklara ulaşmada yeni stratejiler çizme kapasiteleri onları toplumsal gruplar açısından daha da önemli bir konuma sokmaktadır (Szabo, 2022: 410-430).

Anlatılanlar ışığında ileriki sayfalarda Milli Demokratik Devrim Hareketi (MDD) ve Yön çevreleri ile Cunta ilişkisi kaynaklar mobilizasyonu çerçevesinde analiz edilecektir.

2. KAYNAK MOBİLİZASYONU, MDD VE ASKERİ CUNTA İLİŞKİSİ

MDD ve Ordu içindeki Madanoğlu Cuntası arasındaki ilişki Türkiye'yi 9 Mart 1971 muhtırası sürecine götürmüştür. Bu bölüm, bu birlikteliği sağlayan etkenleri kaynak mobilizasyonu teorisiyle ilişkili olarak açıklayacaktır.

Arka Plan

MDD ve YÖN Dergisi hareketleri 13 Şubat 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi'nden (TİP) doğmuş hareketlerdir. İlerde kısaca değinileceği gibi aralarında fikri bağlamda nüanslar olsa da her iki hareketin kadroları çok iç içe geçmiş olmakla beraber temelde Milli Demokratik Devrim tezini savunmaktadırlar (Şener, 2007: 360).

Doğan Avcıoğlu, Mihri Belli, Hasan Cemal, İlhan Selçuk gibi aydınların kurduğu bu hareket TİP yönetimine muhalefet olarak çıkmış ve partinin içinde kalarak bir düşünce akımı ve fraksiyonun ötesine geçememiş ama Türk Sol tarihine damga vurmuş bir akımdır. Bu iki hareket Mehmet Ali Aybar'ın başkanlığında yönetilen TİP yönetimine karşı 1966 Malatya'da olan Parti içi II. Kongre'de ortaya çıkarak görünür hale gelmişler ve üniversitelerde örgütlenen

Fikir Kulüpleri Federasyonlarını da yanına alarak parti içi güçlü bir muhalefet haline gelmişlerdir (Şener, 2007: 361).

MDD tezi, Marksist bir tez olan “tarihsel materyalizm” tezini temel alarak modernizmin düz çizgisel tarih anlayışıyla uyuşarak tarihin ve toplumun ilerleme merkezli gittiğini savunur. Bu determinist perspektifte toplumlar belirli süreçlerden geçmek durumundadırlar ve bu geçiş süreçleri belirli üretim tarzlarından diğer üretim tarzlarına geçerek gerçekleşmektedir. Bu çerçevede MDD, Türkiye toplumunun hangi aşamada olduğu problemini sorgulamış ve cevap olarak da Türk toplumunun feodalizmin ve komprador burjuvazinin – emperyalizmin– tahakkümünde ve güçlü bir milli burjuvazisi olmayan bir toplum olarak vermişlerdir. Bu yüzden Türkiye’nin mevcut durumu sosyalist bir devrime imkân vermemektedir. Bu aşamada her iki harekette sosyalizm sürecinden önce bir “milli demokratik devrim” yapılması gerektiğine inanılmaktadır. Bu perspektif, hareketi Mehmet Ali Aybar önderliğindeki TİP’ten ayırmaktadır. TİP “milli demokratik devrim” ile “sosyalist devrimin” iç içe olduğu düşünerek sosyalist bir devrimi savunmaktadır (Güzel, 2021: 475-476).

Buna karşılık MDD ise feodalizmin ve komprador burjuvazinin güçlü olduğu bir toplumda askerlerin başını çektiği küçük burjuvazi, aydın ve öğrenci ittifakıyla yapılacak milli demokratik devrimi savunmaktadır. Bu bağlamda MDD, Kemalizm’in anti-emperyalizm yönünü sosyalist bir toplum aşamasına ulaşmak için elzem görür. Yarı feodal Türkiye toplumunda devrimci tutumu benimseyecek bir milli burjuvazi yokluğunda Kemalizm’in taşıyıcıları olan asker ve sivil aydınlardan oluşan bu zümrenin bu devrimin de taşıyıcıları olduğunu belirtmektedir. Sonuçta MDD’ye göre demokratik devrimin en önemli değerleri olan ulusçuluk, millicilik, laiklik, cumhuriyet ve tam bağımsızlık Kemalizm’e içseldir ve hareketin temel değerlerini oluşturmaktadır (Güzel, 2021: 494).

Ancak burada unutulmaması gereken nokta hareketin, saf bir Kemalist devrimden ziyade Sosyalist devrime hazırlık aşaması olarak milli demokratik devrimi talep ettiği gerçeğidir. Güzel’e göre MDD hareketinin bu hedefi şöyle özetlenebilir:

MDD hareketinin tarih çarkının daima ileriye doğru döndüğüne dair kesin inancından kaynaklanmaktadır. Türkiye için bugünün devrimci ideolojisi Kemalizm ise yarının ideolojisi sosyalizmdir. Yine bugünün devrimci sınıfı asker-sivil aydın zümre ise yarının Türkiye’sinin devrimci sınıfı proletarya olacaktır (Güzel, 2021: 495).

Bu çerçevede hareketin nihai bir amacı sol bir Kemalist düzenden ziyade sosyalist bir rejimdir. Yani, MDD, sosyalizmi Kemalizm ve milliyetçilikle harmanlayarak Baas Rejimine benzeyen bir rejimin hayalini kurmaktadır (Öztürk,

2022: 389). Ancak yukarda belirtildiği üzere her iki akımın üyeleri arasında güçlü bir simbiyotik ilişki vardır ve büyük oranda ortak hareket etmektedirler.

Milli Demokratik Devrim hareketinin en önemli teorisyenlerinden biri Doğan Avcıoğlu'dur. Avcıoğlu, Yön dergisinde Türkiye'de işçi sınıfı önderliğinde bir devrimin yapılamayacağını, halkın bilinçsiz olmasından dolayı ordunun öncülüğünde bir ihtilalle kurulacak yeni yönetimle sosyalizmin şartlarının oluşabileceğini TİP'in işçi sınıfını eğitme ve bilinçlendirme stratejisinin uygulanabilir olmadığını savunmuştur. Bu bakımdan, devrimin gerçekleşmesi için subay, aydın, öğrenci zümrelerinin iş birliği yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Subayların yapacağı ihtilalden sonra yapılan reformlarla sosyalizmin şartlarının oluşturulabileceğini ileri sürmekte ve parlamentarizm toplum açısından gerçekçi bulmamaktadır. Bu bağlamda, MDD'cilerin temel gayesinin sosyalist rejime ulaşmak için ordunun darbe yapması gerektiği ve bu süreçten sonra da yapılan reformlarla sosyalizmi getirmek olduğu görülmektedir. MDD'nin askeri gruplarla temas kurmasının pragmatik nedenlerden kaynaklandığı bu bağlamda ifade edilebilir. MDD'nin diğer en önemli amacı ise yapılacak devrimin halk desteğinin sağlanması için öğrenci hareketleri ve sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirmesidir. MDD, bu gayeye ulaşmak için askeri darbenin gerekli olduğunu, bu bağlamda örgütlenilmesi gerektiğinden hareketle Madanoğlu grubu ile ittifak kurmuştur (Güzel, 2021: 476, 482-483; Atılğan, 2007: 597-661).

MDD'ciler ve Cemal Madanoğlu cuntasının birleşme süreci 1969 yılında olmuştur. Cunta süreci Cemal Madanoğlu ve arkadaşlarının emekli ettirilip sivil hayata geçişinden sonra başlamıştır.¹ Madanoğlu'nun 1966 yılında kontenjan senatörü olarak seçildikten sonra yaptığı konuşmalar, Milli Demokratik Devrimcilerin dikkatini çekmiş ve yakınlaşma bu şekilde başlamıştır. MDD grubu ilk olarak Orhan Kabibay'ın oluşturmuş olduğu cunta ile birleşmiş ancak fikir farklılıklarından dolayı, bu grupta ayrılmış ve Madanoğlu grubu ile 23 Şubat 1969 yılında Cemal Madanoğlu'nun İstanbul'daki evinde Cemal Reşit Eyüboğlu, Doğan Avcıoğlu, Hıfzı Kaçar ve Mahir Kaynak'ın katılımı ile yapılan toplantıda birleşme kararı almıştır. Bu görüşmede, Cemal Madanoğlu önderliğinde birleşen grup, Devrim Gazetesi'ni çıkarma, gazetenin orduya hitap etmesi ve Devrim gazetesinin Yön Dergisi çizgisinde olması gerektiği kararlaştırılmıştır. Bu gazetenin ordu içerisinde dağıtılması işinin organize edilmesinde emekli Binbaşı Hıfzı Kaçar'ın rol alacağı belirlenmiştir (Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973: 71). Madanoğlu Cuntasına bakıldığında üç ana grubun Madanoğlu etrafında

¹ Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Necdet Düvencioğlu gibi isimler, Madanoğlu'nun Türk Silahlı Kuvvetler Birliği tarafından emekli edilerek tasfiye edilmesinden sonra askeri cunta oluşumu için hazırlıklara başladığı söylenebilir.

kümelendiği görülmektedir. Birinci grup Madanoğlu gibi asker kökenli sivil kişilerden oluşan grup, ikincisi ise sivil grup olarak ve kamuoyu oluşturma gücü bulunan MDD'ciler ve muvazzaf Albaylar grubudur. Madanoğlu'nun özellikle ordu içerisindeki albaylarla ilişki kurmasının temel sebebi bu rütbenin hem yüksek komuta heyeti hem de ordu içerisindeki alt rütbedeki subayların nabzını tutabilmesidir.

MDD'ciler ile Madanoğlu Cuntası ilişkisini kaynak mobilizasyonu bağlamında yukarıda belirtilen üç temel unsuru dâhil ederek daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Bu ilişkinin doğasını anlama çerçevesinde MDD'nin cuntayla ilişki kurma dinamiklerinin “politik atmosfer”, “kaynaklar” ve “grup motivasyonu” çerçevesinde daha detaylı analiz edilmesi gerekmektedir.

Politik Atmosfer

MDD Madanoğlu cuntası ilişkisinin dinamiklerini politik atmosfer bağlamında anlamak için iki dinamik ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki Ortadoğu'da ABD İngiliz rekabeti ve ikincisi ise bununla bağlantılı olarak bu rekabetin Türkiye iç siyasetine yansımaları ve politik aktörlerin gençlik örgütlerini vekâlet savaşlarında kullanmasıdır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin aşırı borç yükü içerisinde olması, küresel etkisinin azalmasına neden olmuş ve bu boşluk Amerika Birleşik Devletleri tarafından doldurulmuştur. İngiltere Başbakanı Churchill, bir görüşmede Amerikan Başkanı Roosevelt'e, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan politikalarının İngiltere'nin çıkarlarına zarar vermeye yönelik olduğu, savaş sonrası Amerikan'ın attığı her adımın bunu gösterdiğini ifade etmiştir (Engdahl, 2011: 268). İngiltere Amerika ilişkileri özel bir ilişki olarak tanımlanmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli bölgelerde İngilizlerin etkisini azaltıp yerine geçmeye çalıştığına dair bilgiler bulunmaktadır. Örneğin Basra Körfezi'nde jeo-ekonomik kaynaklı ABD-İngiliz rekabetinin yaşandığı bilinmektedir (Kurşun ve Şeker, 2017: 235-266). 1953 yılında İran'da Musaddık'ın devrilmesi ile sonuçlanan darbe öncesinde ABD, Musaddık'ı çalışılabilir bir lider olarak görürken, İngiltere, ekonomik nedenlerden dolayı tasfiye edilmesini istemekteydi. İngiltere, Amerika'nın Musaddık'ı iktidarda tutarak, İngiltere'nin çıkarlarını tehlikeye attığını ifade etmiştir (Yergin, 2002: 441). Ancak daha sonra Amerika ve İngiltere bir anlaşma sağlayarak CIA'nın Ortadoğu operasyonlarından sorunlu Kermit Roosevelt'in yönettiği bir darbe operasyonu ile Musaddık iktidardan uzaklaştırılmış, İran'daki petrol hakları ABD ve İngiliz firmaları arasında paylaşılmıştır (Roosevelt, 2007; Yergin, 2002: 452).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Amerika Bileşik Devletleri küresel bir oyuncu olarak ortaya çıkmış, İngiltere ve Fransa gibi eski sömürgeci ülkelerin göreceli olarak güçlerinin azalmasından dolayı ortaya çıkan güç boşluğu Amerika Birleşik Devletleri tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. 1948 yılında CIA'nın hazırladığı raporda sömürge ülkelerinin güç kaybetmesi sonucunda ortaya çıkan güç boşluğunun Amerika'nın güvenliğini nasıl etkileyeceği ve buna karşı yeni stratejinin ne olması gerektiği tartışılmıştır (CIA, 1948). Bu bağlamda, CIA, Mısır'da Hür Subaylar darbesini desteklemiş ve 1956 Süveyş Krizine kadar olan süreçte, CIA ve Nasır yönetimi arasındaki ilişki devam etmiştir. CIA, Nasır yönetimini desteklediği ve hatta himaye ettiği sıralarda İngilizler'in Mısır'dan çıkmak için kampanya başlatan Nasır'ı engellemeye yönelik hiçbir girişimi olmadığı ve hatta İngiltere'nin Mısır'dan çekilmesi sürecinde yürütülen müzakerelerde kolaylaştırıcı rol oynadığı ifade edilmektedir. Bu durum, ABD ve İngiltere'nin dış politikadaki çıkarlarının her zaman tam olarak uyuşmadığı, bazı zamanlarda kamuoyu önünde olmasa bile arka planında ciddi rekabet içerisine girdiğini göstermektedir (bkz. Wilford, 2017).

Bu çerçeveden bakıldığında 1947 yılında Marshall yardımları ile birlikte ABD'nin Türkiye'de etkinlik kurmaya başladığı, Türkiye'nin NATO'ya girmesi ile birlikte de ABD'nin Türk siyasetini ve dış politikasını yönlendirebilecek güce eriştiği söylenebilir. Mahir Kaynak, İsmet İnönü'nün, dış politikasının genelde Avrupa, özelde ise İngiltere'nin çizgisinde olduğunu ifade etmektedir.² İsmet İnönü, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'de kurmuş olduğu etkinlikten şikâyet ettiği bir demecinde şunları vurgulamaktadır:

“...Daha bağımsız ve şahsiyetli dış politika izlenmesini istiyorsunuz. Herkes aynı şeyden bahsediyor. Nasıl yapacağım ben bunu? Karar vereceğim ve işi teknisyenlerime havale edeceğim. Onlar etraflı çalışma yapacaklar, teklifler hazırlayacaklar. Yapabilirler mi bunu? Hepsinin etrafında uzman denilen yabancılar dolu, iğfal etmeye çalışıyorlar, muvaffak olamazlarsa işi sürüncemede bıraktırmaya çalışıyorlar. O da olmazsa karşı tedbir alıyorlar. Bir görev veriyorum. Neticesi bana gelmeden Washington'un haberi oluyor. Sonucu memurumdan önce sefirimden öğreniyorum. Böyle mi teslim ettik biz devleti! Bana şimdiye

² Prof. Dr. Mahir Kaynak bir konferansta yaptığı konuşmada, Celal Bayar'ın küçük Amerika kurmak istediğini, Amerika ile ittifak yapan Celal Bayar'ı İngiltere'nin tasfiye ettiğini, İsmet Paşa'nın ise genelde Avrupa'ya özelde ise İngiltere ekseninde dış politika izlediğini bu nedenle 1963 yılında Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşması imzalandığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaynak, 2020. Ayrıca çalışmanın yazarından birinin Mahir Kaynak ile 2003 yılında yaptığı bir sohbet, Johnson mektubundan sonra İsmet Paşa'nın, "Yeni bir dünya kurulur Türkiye de bu dünyada yerini bulur" sözünün İsmet Paşa'nın İngiltere ve Avrupa ile yakınlaşma arzunu gösterdiğini ifade etmiştir.

kadar bunlar tarafından hazırlanmış, derdimize deva bir rapor göstermediler (Akt. Eymür, 1991:120)."

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye'nin, küçük Amerika olacağı iddialarından hareketle Amerikan eksenli bir dış politika yaptığı ve daha aksiyoner bir dış siyaset izlediği ileri sürülebilir. Bu ifadelerde, Amerika'nın devlet bürokrasisinde kurmuş olduğu etkinlikten dolayı Türkiye'nin bağımsız dış politika izleyemediği ve "böyle mi teslim ettik devleti" ifadesinden de Demokrat Parti iktidarının Amerika ile kurmuş olduğu ilişkiden duyulan rahatsızlığın belirtilmek istendiği ileri söylenebilir.

1960 darbesinin iki önemli ismi olan Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu'nun İsmet Paşa ile yakın ilişkileri bu bağlamda önem taşımaktadır. İsmet İnönü'nün, 1960 darbesini yapan kadrolara, "büyük ve hayırlı iş" yaptıklarını söylediği ifade edilmektedir (Toker, 1991: 21). 1960 darbesinin önde gelen isimleri olan Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu'nun iktidarı İsmet Paşa'ya teslim etmek istediklerini ancak 14'ler olarak bilinen grubun ise İsmet Paşa'nın kiralık askerleri olmadıklarını ileri sürerek bu karara direndikleri bilinmektedir (Erkanlı, 1973: 163). Başka bir toplantıda Madanoğlu'nun asker olarak siyasetten ve teknik konulardan anlamadıklarını, vazifelerinin Demokrat Parti iktidarını yıkmak olduğunu, memleketin idaresini İsmet Paşa'ya bırakmanın en doğru çözüm olduğunu ifade ettiği ileri sürülmektedir (Demirer, 2012: 135).

1960 darbesinde, Cemal Madanoğlu'nun filli olarak bütün süreçleri yöneten etkin bir isim olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde 235 General ile 5000 subayın tasfiye edilme sürecinde önemli rol oynadığı bilinmektedir (Sanlı, 2018: 223). İktidarın İsmet Paşa'ya devredilmesi konusu, Milli Birlik Komitesi içindeki 14'lerin tasfiye edilmesindeki en önemli nedenlerden biri olduğu ileri sürülebilir. Milli Birlik Komitesinin ordu içerisinde yaptığı girişimler ve Ordu'nun emir komuta zinciri dikkate almadan attığı adımlar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin komuta kademesini rahatsız etmiştir. Cemal Madanoğlu'nun iktidar içerisinde güç kazanmasından duyulan rahatsızlıktan dolayı 1. Ordu komutanı Cemal Turhal ve Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay öncülüğünde birçok subayın içerisinde yer aldığı Silahlı Kuvvetler Birliği kurulmuştur.³ 1960 darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği arasında devlet içerisinde güç kazanmaya yönelik rekabet oluşmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in MBK tarafından görevden uzaklaştırılmak istenmesi ile SBK gücünü ve etkinliğini

³Cemal Madanoğlu'nun güç kazanması ve ordu içerisindeki hiyerarşiyi dikkate almadan yaptığı tasfiyeler dönemin genelkurmay başkanı ve onun öncülüğünde kurulan Silahlı Kuvvetler Birliği'ni (SBK) rahatsız etmiştir. SBK, Cemal Madanoğlu'nun iktidarı tek başına ele geçirmesinden kaygılandığı da bilinmektedir. Bilgi için bkz. Ahmad, 1996: 217.

göstererek, İrfan Tansel'in görevine devam etmesini ve Cemal Madanoğlu'nun Ankara Sıkıyönetim Komutanlığından alınmasını ve ayrıca askerlik görevinden ayrılmasını istemiş, ancak Madanoğlu istifa etmeyi kabul etmediği için emekli edilmiştir. Ayrıca Madanoğlu tabii senatörlük hakkı kazanmasına rağmen bu görevinden de ayrılmıştır (Kırpık, 2021: 361-396).⁴

1960 darbesinin kudretli ismi Cemal Madanoğlu'nun İngiliz istihbaratı ile ilişkisine dair kesin kanıtlar bulunmamasına rağmen bu darbenin, İngiliz istihbaratının yönlendirmesi ile Madanoğlu grubunun etkisi ile yapılmış olması çok güçlü ihtimaldir. 27 Mayıs darbesini yapan kadroların içerisinde Türkeş'in önderliğini yaptığı subaylar da bulunmasına rağmen, Madanoğlu grubu, 27 Mayıs darbesindeki en güçlü ekip olduğu bilinmektedir. 27 Mayıs darbesinin arkasında İngiliz istihbaratı olduğuna dair en önemli kanıt, açılan İngiliz arşivlerinde, İngiltere devletinin bu darbeyi 38 gün öncesinden bilmeleridir (Göktepe, 2000: 139-189). Darbe gibi yüksek derecede gizlilik gerektiren bir faaliyette bir devlet, 38 gün öncesinden darbeyi ülkesine rapor ediyorsa, darbenin komuta kademesi içerisinde kaynakları olduğunu göstermektedir.⁵İstihbarat örgütleri düşmanlarının faaliyetlerini bile tespit edemediği ve büyük yıkımlarla karşılaştığı göz önünde bulundurulduğunda, İngiliz istihbaratının 27 Mayıs'tan 38 önce darbeyi ülkesine rapor etmesinin tek açıklaması, darbeci kadro içerisinde Cemal Madanoğlu grubu ile ilişkileri olmasıdır. Bu noktada Cemal Madanoğlu ile İngiliz istihbaratı arasındaki ilişkiye odaklanılması önem taşımaktadır.

İstihbarat örgütleri darbe gibi operasyonları makul inkâr stratejisine göre düzenlediği için somut delil bulmanın zor olduğu söylenebilir (Poznansky, 2020: 511-533). Aracı kurumlar, paravan örgütler üzerinden yürütülen darbe girişimlerinde istihbarat örgütleri bütün izleri saklamaktadır. Cemal Madanoğlu'nun İngiliz istihbaratı ile direkt görüşüp görüşmediğine dair somut bir kanıt bulunmamakla birlikte, iki ifade Madanoğlu'nun İngiliz istihbaratı ile ilişkisi olduğuna dair bilgi sunmaktadır. Mahir Kaynak, Madanoğlu'nun yeğeni ve cunta faaliyetleri içerisinde yer alan Hıfzı Kaçar ile yaptığı özel görüşmede, Cemal Madanoğlu'nun arkasındaki gücün Satvet Lütfü Tozan olduğunu söylemiştir

⁴ Cemal Madanoğlu hem 1960 darbesinde hem de 9 Mart Cuntasının en önemli ismidir. Madanoğlu'nun 1960 darbesine, Cemal Gürsel'in Kara Kuvvetleri Komutanlığından emekli edilmesinden sonra darbeye komuta etmesi için yüksek rütbeli bir generalin bulunması gerektiği ihtiyacından dolayı darbeye 13 gün kala Orhan Kabibay tarafından darbeye davet edildiği ileri sürülse de Mahir Kaynak sürecin başka bir yönünü ortaya çıkarmaktadır. Mahir Kaynak, 27 Mayıs cuntasının her faaliyetinin Madanoğlu tarafından izlendiğini ve bu cuntaya davet üzerine katılmadığını, uygun gördüğü anda cuntanın kontrolünü ele almak için girdiğini ifade etmektedir (Kaynak, 2001:82-83).

⁵ Yüksek derecede gizlilik içeren sonuca ulaşılmış darbe girişimlerinin nasıl işlediği ve darbenin ancak organizatörleri tarafından bilineceğini gösteren çalışma için bkz. Cormac, 2022.

(Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973: 122). Görüşmenin özel olarak yapılması dikkate alındığında bu ilişkinin önemli olduğu, Madanoğlu ile İngiliz istihbaratı ile köprü görevini Satvet Lütfü Tozan'ın⁶ yaptığı çıkarımı yapılabilir (Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973: 123). Madanoğlu Cuntası içerisinde yer alıp, daha sonra uzaklaştırılan emekli Deniz Binbaşı Erol Bilbilik de Cemal Madanoğlu ile Satvet Lütfü Tozan'ın çok yakın olduklarını doğrulamakta ve Tozan'ın İngiliz istihbaratı mensubu olduğunu Rauf Orbay'a referansla aktarmaktadır (Bilbilik, 2013: 199). İkinci veri ise Mahir Kaynak'ın Darbeleri Araştırma Komisyonuna vermiş olduğu ifadede yer almaktadır. Kaynak, Cemal Madanoğlu'nun İzmir'e gitmek üzere ayrıldığını, oradan da yurt dışına gidebileceğini söylediğini, MİT'in İzmir'e kadar Madanoğlu'nu takip ettiğini, İzmir'den Yunanistan'a geçtiğini ve on beş yirmi gün Cemal Madanoğlu'ndan haber alamadıklarını ifade etmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra Madanoğlu'nun ilk görüştüğü kişilerden biri olduğu büyük kızı için bir hediye getirdiğini, getirilen elbisenin Londra'dan alınan bir marka olduğunun anlaşıldığını, haber alamadıkları bu süreçte Madanoğlu'nun İngiltere'ye gittiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2012: 9).

O dönemin devlet ve ordu içi güç dengeleri dikkate alındığında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Genel Kurmay Başkanı Mehmduh Tağmaç, Orgeneral Turgut Sunalp ve 1. Ordu Komutanı Faik Türün'ün Amerika ile yakın ilişkiler içerisinde bir kanat olduğu görülmektedir.⁷ Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur'un önderliğini yaptığı 9 Martçı subayların ise Madanoğlu-Avcıoğlu grubunun askeri kanattaki en yüksek rütbeli subaylar olduğu ve İngiltere çizgisinde siyaset yaptıkları söylenebilir.⁸ Madanoğlu grubu ile ittifak yapan Orhan Kabibay'ın, gençlik lideri olan Sarp Kuray ile yaptığı görüşmede, tüm sol cephe örgütlerinin darbeye destek vermesini

⁶ Satvet Lütfü Tozan'a İngiliz Kralı VI George Tarafından Honorary Officer Of British Empire Nişanı verildiği bilinmektedir. İngiliz istihbaratı ile olan bağlantısı hakkında bkz. Felek, 1974. Tozan'ın İngiliz istihbaratı adına yaptığı faaliyetlerle ilgili bkz. Rubin, 1997: 103-104.

⁷ Erol Mütercimler, Amerikan denetiminde kurulan yer altı örgütü Kontrgerilla'nın Turgut Sunalp kontrolünde Amerikalılar tarafından kurulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca o dönemde İstanbul'da sıkıyönetim komutan yardımcısı olarak görev yapan General Memduh Ünlütürk ile yapmış olduğu özel sohbette, Ünlütürk'ün, 9 Martçı subayların tasfiye edilmesi sürecinin Amerikalılarla birlikte planlandığını, Amerika'nın bütün süreçlerin içinde olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mütercimler, 1998: 48-5.

⁸ Sarp Kuray'ın Amerikan kabuğu olarak tanımladığı ve Amerika ile yakın ilişkileri olduğunu iddia ettiği Cevdet Sunay önderliğindeki kadroların, Komünizmle mücadele dernekleri ve milliyetçi dernekleri örgütlediği, 9 Mart cuntasının ise MDD önderliğindeki Dev-Genç bünyesinde yer alan bütün sol örgütleri yönlendirdiği ve çeşitli eylemler yaptırdığı bilinmektedir. Toplumsal düzlemde yaşanan sol sağ kutuplaşmasının, uluslararası boyutta ABD-İngiliz çatışması, Türkiye içi güç dengeleri boyutunda ise Sunay-Tağmaç grubu ile Gürler-Batur-Madanoğlu ve Avcıoğlu grupları arasındaki rekabetten kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bkz. Kuray, 9 Mart Cuntası ve Toplumsal Hareketlerle ilişkisi, 2023.

istemmiştir. Bu bağlamda Ankara'nın dikmen semtinde tüm sol cephe örgütlerinin temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda, tüm kitle önderleri darbeyi destekleme kararı almıştır. Alınan karar doğrultusunda eylemler, kamulaştırma olarak adlandırılan soygunlar ve kitlesel gösteriler gerçekleştirilmiştir (Kuray, 2023). Tüm bunların bize gösterdiği bir nokta ise İngiltere ve ABD gizli servislerinin Türkiye'de sağ ve solcu öğrencileri ordu içindeki cuntalar aracılığıyla vekâlet savaşları için kullandıkları ve onlar üzerinden birbirileriyle çatıştığı gerçeğidir.

Öğrenci gruplarının üst merkezi üniversitelerdi ve Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde örgütlü durumdaydı. Üniversite öğrencileri aşırı derecede politize olmuş ve üniversitelerdeki 200 bin öğrenci akademik haklar özgür bir eğitim için örgütlenmekteydi. Buna karşılık Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesindeki sağ gruplar Hür Düşünce kulübü adı altında örgütlenmiş, Kulübün başkanı Hasan Celal Güzel, üyeleri arasında Abdülkadir Aksu, Mehmet Keçeciler gibi üyeleri bulunmaktaydı. Amerikan'ın Türkiye'deki sağ ve dinci gruplarla ilişkisinin Özel Harp Dairesi üzerinden kurulduğu bilinmektedir (Yetkin, 1995: 181). Sol ve Komünizmle mücadele bağlamında, Özel Harp Dairesinin sivil unsurlarının dini ve milliyetçi motivasyona sahip olduğuna dair birçok örnek bulunmaktadır. Özel Harp dairesinin sağcı bir zemin üzerine kurulduğu komünizmle mücadele için yapılandırıldığı bilinmektedir (Parlar, 1998: 375). Komünizmle Mücadele Dernekleri başkanlığı yapmış olan Orhan Kiverlioğlu'nun, CIA için casusluk yapmaktan tutuklanan emekli Albay Turan Çağlar ile olan yakın ilişkisi ve Çağlar'ın bu yapıya olan desteği, CIA'nın Komünizm karşıtı mücadelede sağcı ve dini motifli örgütleri desteklediğini göstermektedir (Kiverlioğlu, 2016).

Sol grubun üniversitedeki lideri Sosyal Demokrasi Derneği Başkanı Uluç Gürkan'dı (Birand vd., 2016: 170). Uluç Gürkan, cuntanın yayın organı olan Devrim Gazetesinin Hasan Cemal ile birlikte yazı işleri sorumlusu olmuştur. Bu dönemde sağ öğrenci dernekleri ve komünizmle mücadele dernekleri kurulmuş ve sağ sol çatışması yükselmiştir. Amerikan'ın, Türkiye'de ortaya çıkan cunta bağlantılı sol dalga ile mücadele etmek için komünizmle mücadele derneklerini ve çeşitli dini gruplardan istifade ettiği bilinmektedir.

Bu bakımdan Türkiye'deki sol öğrenci olayları, politik karmaşa yaratarak darbe şartlarının oluşması ve ordunun yönetime müdahale etmesi için Madanoğlu cuntası tarafından teşvik edildiği söylenebilir. Örneğin, Banka soygunu sonrasında her yerde aranan ve Ortadoğu Teknik Üniversitesinde saklanan Deniz Gezmiş, Doğan Avcıoğlu'nun yakını olan bir mühendisin arabasıyla Ankara dışına çıkarıldığı belirtilmektedir (Cemal, 2016: 20). Öğrenci olayları ve içerde yaratılan terör havasının temel nedeni Hükümetin ülkeyi yönetmekte aciz olduğu izlenimi

yaratmak ve ordunun yönetime müdahale etmesini sağlamak için şartları oluşturmak olduğu ileri sürülebilir. Bu görüşü destekleyen en önemli veri ise Madanoğlu Cuntası üyesi olan İrfan Solmazer'in, Deniz Gezmiş ve Sarp Kuray'a eylemler yaptırdığını özel bir sohbette itiraf etmesidir (Bilbilik, 2013).

Bu çerçevede bakıldığı zaman bu politik atmosfer MDD için önemli bir fırsat yaratmaktaydı. Türkiye'nin NATO'ya girişi Marshall yardımlarıyla paralel olarak küresel kapitalizme entegre olmaya başlaması toplumsal ve siyasal kaynakların çoğalmasına neden olmaktadır. Bu ise teori bölümünde belirtildiği üzere toplumsal hareket sektörü içerisinde antagonist grupların birbirleriyle mücadelelerine yol açmaktaydı. Bu politik atmosfer aynı zamanda MDD'cilerle ideolojik ve pragmatik bağlamda ordu içinde Madanoğlu cuntasıyla bağlantı kurma şansı verirken cuntaya bağlı diğer sol örgütlerle rekabetlerinde MDD'yi diğer örgütlerin kanaat önderi olma rolü vermekteydi.

Kaynaklar

MDD'nin, neden askeri bir cuntayla ilişki kurduğu sorusunun bir diğer cevabı ise maddi ve insani kaynaklar olgusudur. Buradaki en önemli nokta MDD'nin, Madanoğlu cuntasıyla bağlantılı en önemli yapılanma olmasıdır. Bu kurulan örgütler arasında örgütsel manada çok sıkı bağ olmasa da farklı örgütlerdeki elemanların minimum derecede birbirleriyle ilişkilidir. Tüm örgütlerin başında Cemal Madanoğlu ve ekibi bulunmuş ve özellikle kaynakların ediniminde tüm örgütleri koordine etmiştir (Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973). Örneğin DEV GENÇ üyesi ve 12 Mart muhtırasına giden süreçte saha da etkili olan dönemin muvazzaf Subayı (teğmen) Sarp Kuray'ın MDD'ciler ve Doğan Avcıoğlu ve ekibiyle hiç ilişkiye girmemiş olması buna örnek gösterilebilir (Kuray, 2023). MDD'ciler ise Madanoğlu'nun aracılığıyla finanse edilmektedirler. Bu çerçeve de bu bölümde Cuntanın şemsiyesi altında bulundurduğu tüm örgütleri nasıl finanse ettiği ve MDD'cilerin Cuntanın organizasyonundaki etkisi analiz edilecektir.

İlk olarak, maddi kaynaklar açısından bakıldığı zaman MDD'cilerin Cemal Madanoğlu cuntası ile birleştikten sonra cuntanın yayın organı olarak çıkarılmasına başlanan Devrim Gazetesinin finansmanını CHP Trabzon milletvekili yapmış olan Cemal Reşit Eyüboğlu sağlamıştır. Bu gazetenin çıkmasının cuntanın hem ordu içinde güçlenip iletişimlerini güçlendirmelerinde hem de toplumda sol örgütlerin görünür olmasında önemli bir rolü olmuştur. Ancak yukarıda belirtildiği gibi cuntanın önemli bir oranda finansmanını sağlayan

ise, İngiliz istihbaratı ile yakın ilişkileri bulunan Satvet Lütfü Tozan olduğu söylenebilir (Bali, 2020: 65-67).⁹

Cuntanın ekonomik kaynaklarından biri de o dönemde cuntaya bağlı sol örgütlerin yaptığı soygunlardan elde edilen gelirlerdir. Sarp Kuray (2023) ile yapılan görüşmede bu eylemi o dönem “kamulaştırma” olarak adlandırdıklarını belirtmektedir. Cunta içinde bulunan Yarbay Talat Turhan’ın, cuntanın ihtiyaç duyduğu finansı sağlaması için soygunları yönetmelerini istediğini, bu iş için emrine adamlar vereceğini, yetkili polis şefinin göstereceği yerlerde soygun yapacaklarını, elde edilen paranın yüze 20’sini soygun yapanlara, yüzde 20’sini polis şefine, geri kalan yüze 60’ın ise cuntaya verileceğini söylediğini ifade edilmektedir (Eymür, 2013). Bu çerçevede bakıldığı zaman cuntanın bürokraside güçlü bir ağ kurduğunu, bu ağ sayesinde ise yasal olduğu kadar yasal olmayan yollardan da rahatça finansman sağladıkları görülmektedir.

Kaynakların ikinci unsuru ise örgütsel organizasyon ve insan kaynağıdır. MDD’ciler cuntanın sivil toplumdaki en güçlü aktörlerinden biri olmuşlardır. Bu güce ulaşmak bağlanımında ise ilk adımı Cemal Madanoğlu grubu ile 1969 yılında birleşerek Ulusal Devrim Partisi’ni kurmalarıdır. Ulusal devrim partisini, Devrim genel kurulu adı verilen ve 33 kişiden oluşan devrim genel kurulu tarafından yönetileceği kararlaştırılmıştır. 33 kişiden oluşan devrim genel kurulunun 11 üyesi aydınlardan 11 üyesi gençlik hareketlerinden, 11 üyesi ise muvazzaf subaylardan oluşmuştur. Devrim Genel Kurulu, aydın ve gençlik hareketlerini etkilemek üzere örgütlenme faaliyetleri yürütmüş ve bu bağlamda Talebe federasyonları, Devrim Ocakları, üniversitelerde örgütlenmeler kurulmuştur (Madanoğlu Cuntası İddanamesi, 1973: 47). Aynı zamanda MDD’ciler doğrudan ve doğrudan olmayan yollarla askeriye içindeki cunta içindeki farklı örgütlerle de ilişki kurarak ağlarını genişletmişlerdir.

MDD ve Doğan Avcıoğlu’nun önderliğinde çıkarılan Devrim Gazetesi cunta içindeki farklı örgütleri fikirsel bağlamda birleştiren hücreler üstü bir kaynak işlevi görmekteydi. Her ne kadar MDD’nin belirli oranda bir üyesi olsa da Devrim Gazetesi MDD’cilere ciddi bir güç sağlamakta ve cuntanın esnek örgütlenmesine yardımcı olmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Mahir Çayan’ın liderliğini yaptığı THKP-C içerisinde yer alan Emekli Hava Teğmen Mustafa Şahin’in mahkemede vermiş olduğu ifadede, Ankara’da Orhan Savaşçı ve Mahir Çayan ile tanıştıklarını ve ilişki geliştirdiklerini belirtmiştir. Doğan Avcıoğlu’nun çıkardığı Devrim

⁹ Tozan’ın, tüm malvarlığını Darülfafaka’ya bağışladığı, Emirgan korusunun sahibi olduğu ve silah ticaretinden önemli bir servete sahip olduğu ifade edilmektedir (Özkan, 2016). Satvet Lütfü Tozan, ikinci dünya savaşı döneminde Nazilere karşı İngiliz istihbaratı ile birlikte çalıştığı ve aynı zamanda uluslararası alanda silah ticareti yapmış bir isim olduğu bilinmektedir.

Gazetesi'ndeki görüşlerinden etkilenip benimsediklerini THKP-C içerisinde yer alan sivillerin ve askerlerin Doğan Avcıoğlu grubunun darbe hazırlıklarını benimsediklerini, kesin bir örgütsel karar alınmamasına rağmen, bu darbe hazırlıklarını destekleme yönünde bir görüş birliği olduğunu vurgulamıştır.¹⁰

Doğan Avcıoğlu grubunun 9 Mart askeri cuntasının önemli isimleri olan Havacı General Aydın Kirişoğlu ve Karacı General Celil Gürkan ve Denizci Amiral Vedii Bilget gibi isimlerle yakın ilişkileri olduğu bilinmektedir.¹¹ Bu kişilerin bağlı bulunduğu isimler Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur olduğu görülmektedir. MDD gurubu bir yandan, muvazzaf askerlerle ilişki kurarken bir yandan da sivil hayatta Cemal Madanoğlu grubu ile ilişkisini sürdürerek darbe şartlarını oluşturmak için faaliyetlerini yürütmüştür.¹²Buradan da görüleceği üzere Doğan Avcıoğlu önderliğinde MDD'cilerin hem ordu içerisinde üst ve orta düzey komutanlarla ilişkileri ve sivil hayatta da Madanoğlu ile iletişimleri gruba maddi ve istihbarat gücü vermekteydi. Aynı zamanda rakip sol örgütler karşısındaki sembolik gücünü arttırmaktaydı.

Anlatılanlar çerçevesinde bakıldığı zaman MDD'cilerin kaynaklar bağlamında Madanoğlu Cuntası ile olan ilişkileri iki simbiyotik ilişkiye bağlıydı. İlki MDD'nin ve cuntanın gelirlerinden Devrim gazetesi aracılığıyla yararlanmasıdır. İkinci nokta ise MDD'nin cunta içindeki örgütlerin büyük bir oranda fikri temelini oluşturarak cuntanın organizasyonunda dinamo işlevi görmesiydi. Bu çerçevede, MDD'nin hücresel anlamda esnek bir şekilde örgütlenen farklı sivil ve muvazzaf subaylardan oluşan farklı örgütleri birleştiren bir toplumsal grup konumunda olduğu görülmektedir. Bu ise ideolojik açıdan milli demokratik devrim yapmak isteyen MDD'nin hem kaynak anlamında hem

¹⁰ Memduh Ünlütürk tarafından hazırlandığı ileri sürülen ve Genel Kurmaya Başkanlığı yayınlarından çıkan ders alalım adlı kitapta, Doğan Avcıoğlu önderliğindeki MDD'cilerin görüşlerinin ordu içindeki subaylara nasıl tesit ettiği anlatılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünlütürk, 1971: 78.

¹¹ General Aydın Kirişoğlu'nun Doğan Avcıoğlu ile olan ilişkisinin Muhsin Batur'un bilgisi ve denetimi dahilinde olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Gürkan, 1986: 130.

¹² Devrim Anayasası ve devrim sonrasında devletin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgileri teşkilatlanma şemasını Doğan Avcıoğlu'nun hazırladığı ve Hazırlanan bu metnin Seferberlik Tetkik Kurulunda görevli olan Binbaşı Yılmaz Akkılıç'a teslim edildiği ve Akkılıç'ında Hava Kuvvetleri içerisindeki cunta aracılığı ile Muhsin Batur'a ulaştırıldığı bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal, 2016: 33. Ayrıca Celil Gürkan, bu anayasa taslağının Doğan Avcıoğlu tarafından hazırlandığını ve hava kuvvetleri içerisindeki subaylar tarafından Batur'a teslim edildiğini doğrulamaktadır (Gürkan, 1986: 510). Muhsin Batur'da bu metnin Avcıoğlu'nun kaleminden çıktığını ifade etmektedir. Bilgi için bkz. Batur, 1985: 213.

de örgütsel güç anlamında Madanoğlu cuntası ile neden iş birliği yaptığını göstermektedir.

Politik Motivasyonu

Doğan Avcıoğlu önderliğinde Milli Demokratik Devrim grubunun Madanoğlu cuntası ile ilişkisinin politik motivasyonunu üç ana noktada toplamak mümkündür. Bunlar ideolojik yönelim, araçsal nedenler ve grup içindekilerin politik bağlamda bireysel hırslarıdır. Her ne kadar sonuncu nokta politik motivasyon çerçevesinde gözüküyor gibi olsa da yukarıda belirtildiği üzere kaynak dağılımı teorisi çerçevesinde bireysel hırslar ve bu taleplerin karşılanması kaynak dağılımının olağan içeriklerinden birisidir.

İlk olarak Milli Demokratik Devrimcilerin, Madanoğlu cuntası ile neden işbirliği yaptığı sorusunun cevaplanabilmesi için MDD'cilerin ideolojik ve kişisel motivasyonlarının ne olduğunun ve asker zümrenin ideolojik kurgudaki rolünün ne olduğunun cevaplanması gerekmektedir. Doğan Avcıoğlu'nun liderliğini yaptığı MDD'nin, ideolojik programının genel çerçevesinin dört temel dayanağı olduğu söylenebilir. Avcıoğlu'na göre ülkede yaşanan siyasi belirsizlik ve kaosun temel sebebinin, ekonomik kaynaklı olduğu, bu nedenle ekonomik kalkınmanın yeni bir Kemalist programla mümkün olduğunu ileri sürmektedir (Güzel, 2021: 475-476). Avcıoğlu, Kemalist kadroların ekonomide kapitalist programı uygulamalarının temel hata olduğunu, Kemalizm'in amacına ulaşabilmesi için sosyalist ekonomik programı benimsemesi gerektiğini savunmuştur (Atılğan, 2002: 137). Kemalist doktrindeki, devletçilik, milliyetçilik, halkçılık ve inkılapçılığın, sosyalist ideolojinin sonucu olduğunu savunarak Kemalist sol ideolojiyi kuramsallaştırmıştır. MDD'cilerin bir nevi Türk tipi Nasırcı ve Baasçı bir devlet modeli kurgulamaya çalıştıkları ve bu bağlamda BAAS sistemini inceledikleri bilinmektedir (Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973: 151). Hasan Cemal, Doğan Avcıoğlu'nun önderliğini yaptığı Yön ve Devrim çizgisinin Baasçılık olduğunu, Marksizm'den etkilenmiş devletçi, milliyetçi bir hareket olduğunu, Türk solunu etkileyip böldüğünü ve kendi nüfuz alanına çektiğini ifade etmektedir. Baas yönetimlerinin Irak ve Suriye'de askeri darbe ile iktidara geldiğini, Yön ve devrim çizgisinin milliyetçi sol olarak tanımlanabileceğini çünkü hem Marksizm'in hem de Kemalizm'in ideolojinin ana bileşeni olduğunu belirtmektedir (Cemal, 2016: 76). Bu politik tasarımda ise ordunun önemli bir rolü vardır. Hareketin elitleri, devrime giden yolun askeri darbeden geçtiği ve bu bakımdan, darbe şartlarının oluşması için gençliğin hareketlendirilmesi, ordunun darbe yapması için kışkırtılması gerektiğini savunmuştur (Camal, 2016: 5). Askerle olan iş birliğini parlamenter sisteme yani "cici demokrasiye" duyulan ortak nefretin sonucu olduğu, askerlerle bir durağa kadar iş birliği yapabilecekleri,

son kertede yolların ayrılacağına farkında olduklarını da ifade etmektedirler (Cemal, 2016: 5).¹³

Sarp Kuray, MDD'cilerin orduya bakışını şu şekilde ifade etmektedir: ülke ekonomik kriz ve siyasi belirsizlik içerisinde olduğunda ordu içerisinde darbe için teşkilatlanmaların oluşmaya başladığını çünkü ordunun Türk siyasal yaşamında ilerici aktör olma rolünün bulunduğu ifade etmektedir. Kuray ayrıca, Türkiye'de siyasi dönüşümü sağlayacak bir burjuva sınıfının olmadığını bu nedenle, ordunun cumhuriyeti kurduğunu ve ilerici güçlerin ordu içerisinden çıktığını ifade etmektedir. Bu değerlendirmeler, MDD'cilerin orduyu nasıl algıladıklarını göstermesi bakımından önemlidir (Kuray, 2023).

MDD grubu, askeri darbeyi sosyalist sisteme geçiş için ara dönem olarak görmekte ve askeri cunta ile iş birliğini bu bakımdan önemli görmektedir. MDD gurubu, işçi sınıfının öncülüğünde bir devrimin Türkiye şartlarında mümkün olmadığını düşündükleri için askeri darbeyi, sosyalist sisteme geçiş için ara dönem olarak kabul etmektedir. MDD'cilerin, Madanoğlu grubu ile ittifak yapmasının nedenini İlhan Selçuk şu şekilde açıklamaktadır: Cemal Madanoğlu ile ittifak kurmalarının temel sebebinin ünü ve 27 Mayıs 1960 darbesinde önemli rol oynayıp, devlet içerisinde bir güce ve istihbarata sahip olması olduğunu,¹⁴ Madanoğlu grubu ile bir parti kurulamayacağını ifade etmiştir (Madanoğlu Cuntası İddinamaesi, 1973: 151). Bu değerlendirmenin bir yönü ile haklı olduğunu Mahir Kaynak'ın Cemal Madanoğlu ile ilgili değerlendirmelerinde görülmektedir. Mahir Kaynak, Cemal Madanoğlu'nun sanıldığı aksine sol düşünce ile bir ilişkisinin olmadığını, dönem itibari ile sol ideolojinin ulaşmış olduğu potansiyeli kullanmak istediğini, başka bir ideolojik akım güçlü olsaydı, o ideolojiyi de kullanabilecek pragmatik bir isim olduğunu ifade etmektedir (Kaynak, 2001: 83).

İkinci olarak MDD'nin Cunta ile iş birliği araçsal nedenlere dayanmaktaydı. Madanoğlu'nun MDD'ciler ile kurmuş olduğu ilişki ideolojik ve inanç bağlamından daha ziyade bir tür pragmatik bir yönelimdir. Kaynak'a (2001: 80-83) göre Madanoğlu, sivilleri birer ajitatör ve propagandist olarak görmekte ve bu kadroları darbe gerçekleşene kadar istifade etmek istemektedir. Madanoğlu'nun

¹³ Bu iddiayı destekleyen bir diğer görüş ise Erol Mütercimler'in, General Memduh Ünlütürk ile yapmış olduğu özel sohbette aktardığı bilgilerdir. Ünlütürk, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal'ın askerleri kullandıklarını, darbeyi yapacak Faruk Gürler ve Muhsin Batur'u süreç sonunda General Celil Gürkan aracılığı ile tasfiye etmeyi planladıklarını, bunu fark eden Faruk Gürler ve Muhsin Batur'un genç subayları ve MDD'cileri harcadığını ifade etmiştir (Mütercimler, 1998: 52)

¹⁴ Deniz Kuvvetleri mensubu Binbaşı Erol Bilbilik'in, cunta faaliyetlerinden dolayı dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyric tarafından tayini çıkarılmasına rağmen Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal bu tayini durdurmaları, Madanoğlu'nun devlet içerisindeki gücüne örnek olarak verilebilir (Bilbilik, 2013: 147).

babasının yüz ellilikler¹⁵ listesinden olduğu ve aşırı Atatürkçülüğü de bu yanını gizlemek için kullandığı bir maske olduğu değerlendirmeleri bulunmaktadır (Kaynak, 2001: 80-83). Ancak Madanoğlu grubunun, darbenin başarıya ulaşması için kitle ve entelektüel desteğe ihtiyaç olduğunu, bu desteğinde aydınlar ve gençlik üzerinde etkisi bulunan Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal gibi isimlerle ittifak yapmaktan geçtiğini ifade ettiği ileri sürülmektedir (Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973: 151).¹⁶ MDD'cilerin Madanoğlu grubu ile ittifak kurmasının bir diğer nedeni ile Madanoğlu ekibinin Ordunun içerisindeki her düzeyde subayla ilişki içinde ve erişim imkânlarına sahip olmalarıdır. 1969 yılında birleşme kararı alındıktan sonra çıkarılan Devrim Gazetesinin ordu içerisinde dağıtımını Madanoğlu grubuna bağlı, Hıfzı Kaçar tarafından yapılmıştır. Bu durum MDD'cilerin fikirlerini ordunun her kademesine ulaştırmak için Madanoğlu grubunu bir katalizör olarak kullanmıştır (Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973: 71).

MDD grubu içerisinde kişilerin kişisel motivasyonları da Madanoğlu grubu ile ittifak yapma nedenlerini açıklamaktadır. Örneğin Doğan Avcıoğlu'nun, temel hedefinin Türkiye'nin düzenini değiştirmek olduğu, bu hedef ulaşmak için düşünüp yazıp çizdiği, Fransa ve İngiltere'de eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönerken aklındaki tek fikrin devrim yapmak olduğu belirtilmektedir (Cemal, 2016: 249). Doğan Avcıoğlu'nun 9 Mart cuntasının sivil başbakanı olarak bilinmekteydi ve bazı çevrelerin askeri darbeden sonra Avcıoğlu'nun Başbakanlık koltuğuna oturacağına kesin gözü ile bakılmaktaydı. Avcıoğlu'nun Türkiye'nin lideri ve kurtarıcı olma arzusu yattığı ve bu bağlamda ya başbakan olacağım ya da asılacağım dediği ifade edilmektedir (Cemal, 2011: 249-250). Avcıoğlu, sosyalist devrime ulaşmak için askeri darbenin tek yol olduğuna inanmaktadır. Avcıoğlu, askeri darbeyi yapan kadroların, çok partili sisteme son verip partileri kapattıktan sonra askerlerin çaresizlikten sol çizgiye kayacağını düşünmektedir (Cemal, 2016: 31). Bu durum, Avcıoğlu'nun askeri darbeyi yapacak kadroların ideolojik motivasyonunun sol ideoloji olmasa bile darbe sonrasındaki askerleri yönlendirebileceğine inandığını göstermektedir.

¹⁵ Kurtuluş savaşında düşmanla iş birliği yapan ve hepsi üst düzey görevlerde bulunan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıdır. Cemal Madanoğlu'nun babası da Yunan işgali altında bulunan Türkiye'nin bir kasabasında Kaymakam olarak görev yaptığı bilinmektedir. Ayrıca 1965 yılında Cemal Madanoğlu bağımsız olarak seçimlere girdiği süreçte, Patrik Anthenagoras'ın ziyaret ederek Patrik olarak seçimde kendilerini destekleyeceğini ifade ettiği bilinmektedir (bkz. Madanoğlu Cuntası İddianamesi, 1973: 121).

¹⁶ Örnek vermek gerekirse Doğan Avcıoğlu'nun yazdığı "Türkiye'nin Düzeni" adlı kitabın o dönemde aydın, asker ve gençlik üzerinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'in Doğan Avcıoğlu'nun yazdığı Türkiye'nin Düzeni adlı kitabı okumayan Subayı eksik sayarım dediği ifade edilmektedir.

MDD grubu içerisinde yer alan isimlerin, büyük kısmının bireysel motivasyonları iktidarda gelmek ve devlet kurumları yönetmek olduğu bilinmektedir. Örneğin İlhami Soysal, darbeden sonra MİT Müsteşarı olmak istediğini, Mümtaz Soysal'ın ise Dışişleri bakanı olacağı ifade edilmektedir (Küçük, 1997: 460). Mahir Kaynak, İlhami Soysal ve Doğan Avcıoğlu ile ilgili değerlendirmede bu iki ismin iyi araştırmacı ama az yaratıcı oldukları, duygusal yönlerinin ağır bastığını, devlet ve cunta yönetmenin mekanikliğinden uzak kişiler olduğunu ifade etmiştir. İlhan Selçuk için gerçek darbeci kişiliğe sahip olduğunu, kötü ellerde harcanmış bir isim olduğunu belirtmektedir (Kaynak, 2001: 83-84). Bütün bu bilgiler bağlamında MDD grubunun, Türkiye'de düzeni değiştirmek ve sosyalist düzeni getirmek için Cemal Madanoğlu grubu ile iş birliği yaparak darbeyi gerçekleştirecek olan ordunun üst kademelerinde yer alan yüksek rütbeli askerlere etki etmeyi hedeflediği söylenebilir. Madanoğlu grubu ile ittifak yapmadan, ordu içerisindeki subayları ve üst rütbeli askerleri etkileyemezler miydi sorusu önem taşımaktadır. Gizli faaliyetlerin doğası dikkate alındığında, istihbarat örgütlerinin ülke içerisinde yer alan her türlü faaliyeti izlediği bilinmektedir. Bu bakımdan MDD'cilerin, Madanoğlu grubundan darbe faaliyetlerinin gizlilik içerisinde yapılmasını sağlamak ve bu faaliyetleri himaye etmek için istifade ettikleri bir koruma zırhı görevi gördüğü söylenebilir. Ayrıca ordu içerisindeki yüksek rütbeli subaylarla ilişki kurulmasında Madanoğlu grubun devlet içerisindeki gücünden ve 27 Mayıs'ta sahip olduğu ünden yararlandıkları söylenebilir. Madanoğlu'nun emekli general olması, 27 Mayıs'ın önemli bir ismi olması, muvazzaf subayların Madanoğlu'na yönelik sempaticileri, MDD'cilerin Madanoğlu grubu ile ittifak yapmasının diğer bir nedeni olduğu söylenebilir.

3. SONUÇ

Bu çalışma 9 Mart 1971 sürecinde başrol oynayan Doğan Avcıoğlu önderliğinde Yön-Devrim çevreleri ve Milli Demokratik Devrimci (MDD) çevrelerle Askeri Cunta ittifakının dinamiklerini kaynak mobilizasyonu teorisi bağlamında ulusal ve uluslararası dinamikleri dikkate alarak neden ve hangi şartlar altında ittifak yaptıklarını analiz etmiştir. Bu çerçevede kaynak mobilizasyonu teorisi ise MDD'ciler ve Madanoğlu cuntası ilişkisini grup dinamikleri, iç ve uluslararası siyasetin dinamikleri göz önüne alarak analiz etmede önemli bir araç sağlamaktadır.

Kaynak mobilizasyonu teorisi kolektif bir hareketin ve mensubu olan bireylerin politik bir örgütlenme ve eylemde, rasyonel ve somut çıkarlarının olduğunu iddia etmektedir. Bu perspektife göre bir hareketin başarısı politik aktör olarak tanınırlık elde etme yahut maddi kazancın artırılmasına veya tüm grubun bu süreçte ne elde edileceği ile ilintilidir. Her ne kadar, bu teori heterojen ve kendi

içinde farklı alt teorileri olsa da bu çalışmada alt teori olarak “profesyonel örgütleyici” model seçilmiştir. “Profesyonel örgütleyici” modele göre toplumsal hareketlerde kaynağa ulaşmak ve grubun doğru yönetimi anlamında grubun dışından profesyonel araçlara (*agents*) –elitler ve yöneticilere– ihtiyaç duyar.

Bu çerçevede MDD Madanoğlu ilişkisi 3 noktada analiz edilmiştir. Bunlar politik atmosfer, kaynaklar, politik motivasyondur. İlk olarak MDD cunta ilişkisini sağlayan önemli etkenlerden birisi politik atmosferdir. ABD’nin, 1947’den sonra Ortadoğu’ya yerleşmesi Dünya’da yüzyıldan fazla hegemon olmuş İngiltere için bir tehdit olarak görülmüştür. Bu yüzden Türkiye özelinde ise sol öğrenci hareketlerini Türkiye içinde Cemal Madanoğlu Satvet Lütfü Tozan gibi kendine yakın çevreler aracılığıyla sol hareketlere destek vermişlerdir. Londra, Washington’un desteklediği sağ öğrenci hareketlerine karşı sol hareketi destekleyerek ülkede bir tür istikrarsızlık ve kaos yaratarak darbe yoluyla siyasal sistemi kontrol altına almak istemiştir. Bu süreç 1960 darbesinin mimarı olan Cemal Madanoğlu ve ordu içinde ona bağlı olan çevre ile ideolojik bağlamda Kemalist bir darbe isteyen MDD’ciler açısından önemli bir birliktelik fırsatı yaratmıştır.

İkinci olarak MDD’ciler Madanoğlu cuntası ile çalışmak istemelerinin temel nedenlerinden birisi kaynaklar üzerinden birliktelik sağlama beklentileridir. MDD’cilerin kaynaklar bağlamında Madanoğlu Cuntası ile olan ilişkileri iki etmene bağlıydı. İlki MDD’nin cuntanın gelirlerinden Devrim gazetesi aracılığıyla yararlanması. İkinci nokta ise MDD’nin cuntaya bağlı sivillerden ve muvazzaf subaylardan oluşan diğer sol örgütlerin fikri dünyalarını etkilemeleri ve cuntanın ordu içindeki organizasyonunda Kemalist Devrimci sol fikrin yayılmasında katalizör işlevi görmeleri. Buna karşılıklı Madanoğlu cuntası aracılığıyla istihbarat gücü gibi devlet kaynaklarını kullanma gücüne erişmişlerdir. Bu ise ideolojik açıdan milli demokratik devrim yapmak isteyen MDD’nin hem kaynak anlamında hem de örgütsel güç anlamında Madanoğlu cuntası ile neden iş birliği yaptığını bize göstermektedir.

Son olarak ise MDD’nin Madanoğlu cuntası ile ilişkisinin politik motivasyonunu üç ana noktada toplamak mümkündür. Bunlar ideolojik yönelim, araçsal nedenler ve grup içindekilerin politik bağlamda bireysel hırslarıdır. İlk olarak MDD’cilerin sol Kemalist devrim anlayışıyla, Demokrat parti ve daha sonra iktidara gelen Adalet Partisi’nin uyguladığı ekonomik politiklardan sıkıntı çekmeye başlayan büyük bir orandaki genç subayın (özellikle Madanoğlu cuntasına yakın olanlar) sosyalist anlayışıyla bir örtüşme bulunmaktaydı. Bu atmosfer MDD’cileri bir tür darbe için cesaretlendirmekteydi. İkinci olarak, MDD’ciler cuntanın istihbarat, maddi gelir gibi kaynaklarını kullanarak devlet

aygıtıyla buluşmaları ve ideolojik hedeflerini uygulamada önemli atılımlar yapmalarındır. Son olarak ise MDD üst yönetiminin bireysel gelecek hayalleri önemli bir yer oynamaktaydı.

Tüm bu süreç, 9 Mart 1971 cunta girişiminin basit bir sol asker ittifakından ziyade Türkiye'nin yön değişikliğine yol açabilecek jeopolitik bir hamle olduğunu göstermektedir. Bu çalışma MDD ve Madanoğlu Cuntasını sadece iç siyaset ve güvenlik ilişkiler üzerinden okumanın ötesine geçerek uluslararası sistemle de ilişkilerini ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

Ahmad, Feroz (1996), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (İstanbul: Hil Yayınları).

Atılğan, Gökhan (2002), "Yönü'nü Ararken Yolunu Yitirmek", *Praksis Dergisi*, 6: 119-151.

Atılğan, Gökhan (2007), "Yön-Devrim Hareketi", Gültekingil, Murat (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (İstanbul: İletişim Yayınları): 597-661.

Bali, Rifat N. (2020), *Satvet Lütfü Tozan: Yeni Belgeler* (İstanbul: Libra Kitap).

Batur, Muhsin (1985), *Anılar ve Görüşler Üç dönemin Perde Arkası* (İstanbul: Milliyet Yayınları).

Birand, Mehmet Ali vd. (2016), *12 Mart* (İstanbul: Can Sanat Yayınları).

Bilbilik, Erol (2013), *Öncesi ve Sonrasıyla 9 Mart-12 Mart Süreci* (İstanbul: Profil Yayınları).

CIA (1948), *Break-up of The Colonial Empires and Its Implications for US Security*, CIA Historical Review Programme, 3 Eylül 1948: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000258342.pdf (29.08.2023)

Çayır, Kenan (1999), "Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri Yeni Sosyal Hareketler", Çayır, Kenan (Der.), *Yeni Sosyal Hareketler: Teorik Açılımlar* (İstanbul: Kaktüs Yayınları): 13-33.

Çelik, Nur B. (2010), "Türkiye'de Darbeler ve Siyaset İmkânı", *Mülkiye Dergisi*, XXXIV (268): 209-224.

Cemal, Hasan (2016), Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım (İstanbul: Everest Yayınları).

Cormac, Rory (2022), How to Stage Coup: And Ten Other Lessons From the World of Secret Statecraft (London: Atlantic Books).

Demirer, Mehmet A. (2012), 27 Mayıs Masallar ve Gerçekler (İstanbul: Toplumsal Yayıncılık).

Edwards, Bob ve Patrick F. Gillham (2013), “Resource Mobilization Theory”, <https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm447> (02.10.2023).

Edwards, Bob ve Melinda Kane (2014), “Resource Mobilization and Political Movements”, Hein-Anton van der Heijden (Der.), Handbook of Political Citizenship and Social Movements (Northampton: Edward Elgar Publishing): 205-232.

Engdahl, William (2011), Wall Street Amerikan Yüzyılının Çöküşü (İstanbul: Gönül Yayınları).

Erkanlı, Orhan (1973), Anılar Sorunlar Sorumlular (İstanbul: Baha Matbaası).

Eymür, Mehmet (1991), Analiz, Bir MİT Mensubunun Anıları (İstanbul: Milliyet Yayınları).

Eymür, Mehmet (2013), İhtilalci Yarbay Talat Turhan, 6 Aralık 2013, <https://www.atin.org/detail.asp?cmd=articledetail&articleid=567> (04.14.2023).

Felek, Burhan (1974), “Esrarengiz Adam: Satvet Lütfü Bey!”, Milliyet Gazetesi, 16 Haziran 1974.

Fireman, Bruce ve William Gamson (1979), “Utilitarian Logic in the Resource Mobilization Perspective”, M.N. Zald and J.D. McCarthy (Der.), The Dynamics of Social Movements (Cambridge, MA: Winthrop): 8-44

Gürkan, Celil (1986), 12 Mart’a Beş Kala (İstanbul: Tekin Yayınevi).

Göktepe, Cihat (2000), “1960 Revolution in Turkey and The British Policy Toward Turkey”, The Turkish Yearbook of International Relations, 30: 139-189.

Güzel, Süleyman Ç. (2021), “Sosyalist Devrimden Önce “Zorunlu Uğrak: Milli Demokratik Devrim Hareketinin Aşamalı Devrim Stratejisinde Kemalizm ve Ordu”, Alternatif Politika, 13 (2): 472-497.

Kaynak, Mahir (2001), Yel Üfürdü Su Götürdü (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı).

Kaynak, Mahir (2020), “Ne Olup – Ne Bitiyor”, <https://www.eskisehirturkocagi.org/faaliyetler/konferanslar/ne-olup-ne-bitiyor-mahir-kaynak/> (05.11.2023).

Kırpık, Cevdet (2021), “On dörtlerin Tasfiyesinde Cemal Madanoğlu’nun Rolü”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 21 (42): 361-396.

Kuray, Sarp (2023), “9 Mart Cuntası ve Toplumsal Hareketlerle İlişkisi”, TUIÇ Akademi, https://youtube.com/watch?v=IHpO_QMAj9o&t=13s (26.10.2023).

Kiverlioğlu, Orhan (2016), *Adanmış Hayat* (İstanbul: Buhara Yayınları).

Kurşun, Zekeriya ve Cafer Talha Şeker (2017), “Basra Körfezi’nde İngiliz-Amerikan Rekabeti: Bureymi Krizi’nden Bermuda Konferansı’na Körfez’de Güç Değişimi (1950-1957)”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 10: 235-266.

Madanoğlu Cuntası İddianamesi (1973), (İstanbul: Boğaziçi Yayınları).

Mardin, Şerif (1973), “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?”, *Dedalus*, 102 (1): 169-190.

McCarthy, John D. ve Mayer N. Zald (2015), “Social Movement Organizations”, Goodwin, Jeff ve James M. Jasper (Der.), *The Social Movements Reader (Third Edition)* (West Sussex: Willey Blackwell Publishing): 159-175.

Mütercimler, Erol vd. (1998), *Bütün Yönleri ile Susurluk* (İstanbul: Kaynak Yayınları).

Olson, Mancur (1965), *The Logic of Collective Action* (Cambridge: Harvard University Press).

Öztürk, Emine (2022), “Fikir Kulüpleri Federasyonunda Türkiye İşçi Partisi Milli Demokratik Devrim Hareketi Mücadelesi (1965-1969)”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 17 (57): 386-416.

Pichardo, Nelson A. (1988), “Resource Mobilization: An Analysis of Conflicting Theoretical Variations”, *The Sociological Quarterly*, 29 (1): 97-110.

Poznansky, Michael (2020), “Revisiting Plausible Deniability”, *Journal of Strategic Studies*, 45 (4): 511-533.

Parlar, Suat (1998), *Kirli İşler İmparatorluğu Uyuşturucu Kaçakçılığı – Mafya*, (İstanbul: Bibliotek Yayınları).

Roosevelt, Kermit (2007), *Karşı Darbe, CIA İran’da*, (İstanbul: Timaş Yayınları).

Rubin, Barry (1997), İstanbul Entrikaları (İstanbul: Milliyet Yayınları).

Sanlı, Ferit S. (2018), “13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alpaslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi içinde İhtilaf”, Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi, 14 (27): 213-249.

Sunay, Cengiz ve Emre Ezgin (2021), “27 Mayıs Darbesinden 12 Mart Muhtırasına Gidiş ve Sebepleri”, İnsan ve İnsan, 8 (29): 65-80.

Szabo, Imre G. (2022), “Professionals on the Road to Contention: Social Movement Unionism in Healthcare Labour Disputes Across Europe”, Economic and Industrial Democracy, 43 (1): 410-430.

Şahbaz, Yunus (2018), “12 Mart’a Giden Süreçte Sol Cuntacılığın Teorik ve Tarihsel Arka Planı”, Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 4 (1-2): 1-13.

Şener, Mustafa (2007), “Türkiye İşçi Partisi”, Gültekingil, Murat (Der.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol (İstanbul: İletişim Yayınları): 356-375.

TBMM Tutanak Dergisi (2012), Mahir Kaynak’ın Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu İfade Tutanakları, 14 Ekim 2012.

Toker, Metin (1991), “Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961”, (Ankara: Bilgi Yayınevi).

Uyar, Hakkı (2020), “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Nedenleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 20 (Özel Sayı): 77-96.

Ünlütürk, Memduh (1971), Ders Alalım (Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları).

Wilford, Hugh (2017), America’s Great Game: The CIA’s Secret Arabists and the Shaping of the Modern Middle East (New York: Basic Books).

Yetkin, Çetin (1995), Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika (Ankara: Ümit Yayınları).

Yergin, Daniel (2002), Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).